

بازنمایی ایران و اسلام در هالیوود

پژوهش و نگارش

دکتر عبدالله بیجرانی

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
دفتر پژوهش و ارتباطات

سرشناسه: بیچرانلو، عبدالله، ۱۳۵۹
 عنوان و نام پدیدآور: بازنمایی ایران و اسلام در هالیوود/پدیدآور: عبدالله بیچرانلو
 مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۰.
 مشخصات ظاهری: ۲۱۰ ص: مصور، جدول.
 شابک: ۵۵۰۰۰ ریال: ۴-۴۴-۵۸۱۸-۹۷۸-۶۰۰
 موضوع: سینما -- ایالات متحده -- جنبه‌های سیاسی
 موضوع: ایران در سینما
 موضوع: اسلام سستی -- ایالات متحده
 شناسه افزوده: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ ۹ب۹/۹۹۵/۹۹ PN
 رده‌بندی دهی: ۷۹۱/۴۳۰۹۷۹۴۹۴
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۰۹۲۱۰

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
 وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

مرکز تحقیقات
 جمهوری اسلامی ایران

بازنمایی ایران و اسلام در هالیوود

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
 پژوهش و نگارش: دکتر عبدالله بیچرانلو
 ویراستار ادبی: شکوفه صمدی
 صفحه‌آرا: فاطمه قیاسوند
 طراح جلد: علی خورشیدپور
 شابک: ۴-۴۴-۵۸۱۸-۹۷۸-۶۰۰
 نوبت چاپ: اول - تیر ۱۳۹۱
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 قیمت: ۵۵۰۰۰ ریال
 چاپخانه: زیتون

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی محفوظ است.
 در صورت تخلف پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین تو از میدان ولیعصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
 صندوق پستی ۶۴۷۴-۱۴۱۵۵ تلفن: ۸۸۹۱۹۱۷۷ دورنگار: ۸۸۸۹۳۰۷۶ Email: nashr@ricac.ac.ir

فهرست مطالب

۹	سخن ناشر
۱۱	پیشگفتار

فصل اول - کلیات

۱۷	مقدمه
۱۸	طرح مسئله
۳۱	ضرورت و اهمیت
۳۲	اهداف

۳۵	فصل دوم - پیشینه
----	------------------

فصل سوم - چارچوب نظری

۴۹	مقدمه
۴۹	نگاهی اجمالی به هالیوود، مهم‌ترین سینمای جهان
۵۰	سینمای کلاسیک هالیوود
۵۱	ستاره‌سازی هالیوود
۶۰	رویدادها و وقایع مهم و تأثیرگذار

۶۱	تسخیر سفارت امریکا در تهران و تصویر ایران در امریکا
۶۲	پایان جنگ سرد: اسلام جایگزین کمونیسم
۶۶	حادثه یازده سپتامبر ۲۰۰۱ و تصویر مسلمانان در غرب
۷۱	انتشار کاریکاتورهای پیامبر اسلام (ص) در سال ۲۰۰۵
۷۴	بازنمایی رسانه‌ای
۷۵	زبان و بازنمایی
۸۱	شرق‌شناسی
۸۲	پیشینه شرق‌شناسی
۸۷	کلشه‌سازی مبتنی بر شرق‌شناسی
۸۹	تم‌های غرب و اسلام؛ برخورد؟!
۹۳	نتیجه‌گیری

فصل چهارم - روش‌شناسی

۹۹	تحقیق کیفی
۱۰۱	نشانه‌شناسی
۱۰۳	نشانه‌شناسی سینما
۱۰۴	تحلیل نشانه‌شناختی
۱۰۸	پایایی و روایی در تحلیل نشانه‌شناختی
۱۱۰	جامعه آماری، شیوه نمونه‌گیری و تعداد نمونه

فصل پنجم - بررسی یافته‌ها

۱۱۵	بخش اول - تحلیل فیلم‌های متمرکز بر ایران و ایرانیان
۱۱۷	بدون دخترم هرگز (Without My Daughter)
۱۲۶	خانه‌ای از شن و مه (House of Sand and Fog)
۱۳۲	اسکندر (Alexander)
۱۳۸	۳۰۰ (300)
۱۴۶	سنگسار ثریا م. (The Stoning of Soraya M.)
۱۵۳	بخش دوم - تحلیل فیلم‌های متمرکز بر اسلام و مسلمانان
۱۵۵	نیروی دلتا (نیروی ضربت) (The Delta Force)
۱۶۳	تصمیم عملی (Executive Decision)
۱۷۰	محاصره (The Siege)

ملک خداوند (آسمان) (Kingdom of Heaven) ۱۷۸

بابل (Babel) ۱۸۷

فصل ششم - جمع بندی و نتیجه گیری

محدودیت‌ها ۲۰۱

پیشنهادهای ۲۰۱

منابع ۲۰۶

www.ketab.ir

سخن ناشر

بی‌شک بالاترین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ هر جامعه، هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ، هرچند جامعه از بعدهای اقتصادی، سیاسی، صحنی و نظامی قدرتمند و قوی باشد ولی بوج و میان تهی است. اگر فرهنگ جامعه‌ای وابسته و مرتزق از فرهنگ غرب باشد، ناچار دیگر ابعاد آن جامعه به جانب مخالف گرایش پیدا می‌کند و بالاخره در آن مستهلک می‌شود و موجودیت خود را در تمام ابعاد از دست می‌دهد (امام خمینی (ره)، صحیفه نور، ج ۱۵: ۱۶).

رشد و توسعه اقتصادی و سیاسی بدون توجه به ارزشهای والای فرهنگی می‌تواند موجبات سستی و اعوجاج در اصول اعتقادی و ملی جامعه را فراهم آورد. پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با انجام تحقیقات و پروژه‌های پژوهشی و نیز برگزاری نشستهای علمی با اصحاب علم و فرهنگ و آرایه نتایج حاصل در قالب «گزارش پژوهش» و یا «کتاب»، تلاش خود را مصروف گسترش ارزشهای اصیل فرهنگی می‌کند.

امید است با بهره‌گیری از توان علمی پژوهشگران بتوان گام مؤثری در برنامه‌ریزی جامع توسعه کشور برداشت.

اثر حاضر، نتیجه پژوهشی است در موضوع «بازنمایی ایران و اسلام در هالیوود» به کوشش دکتر عبدالله بیچرانلو که در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد.

یادآوری می‌شود، مطالب مندرج در کتاب حاضر، لزوماً منعکس‌کننده دیدگاه‌های پژوهشگاه

نیست

پیشگفتار

بالاترین قدرتی که برای هر کشور می‌توان متصور شد از دو بخش تشکیل شده است: قدرت سخت و قدرت نرم. قدرت سخت و اجرای آن بسیار شناخته شده‌تر است؛ برای مثال، قدرت نظامی، منابع طبیعی، مساحت و جمعیت از اجزای قدرت سخت یک کشور به شمار می‌رود. قدرت نرم پیشینه‌ای طولانی دارد؛ برای مثال، «سوفسطاییان باور داشتند که می‌توان با بهره‌گیری از سخنوری (زبان)، آثاری مادی در جهان پدید آورد یا فرهنگی همچون گرامشی^۱ سلطه را قدرت ناشی از اجماع و نه اجبار، می‌دانست» (Chouliaraki, 2007: 1) اما این اصطلاح تنها دو دهه است که رایج شده و صاحب‌نظران، تعاریف گوناگونی در خصوص قدرت نرم و نیز اجزا و عناصر آن ارائه کرده‌اند.

«جوزف نای»^۲، مشهورترین فرد صاحب‌نظر و مبدع اصطلاح قدرت نرم که بیش از دو دهه است که در زمینه قدرت نرم امریکا طرح بحث کرده، در کتاب‌های متعدّدش از جمله تحیز

1. Gramsci

۲. جوزف نای، رئیس دانشکده حکومت «جان اف. کندی»، از سال ۱۹۶۴، عضو هیئت علمی دانشگاه هاروارد بوده است که در طول این دوره، دستیار وزیر دفاع امریکا در امور امنیت بین‌الملل، رئیس شورای اطلاعات ملی (National Intelligence Council) و دستیار وزیر امور خارجه امریکا در امور امنیت، علم و فناوری بوده است (Nye, 2004: i).

برای رهبری^۱ (۱۹۹۱)، پارادوکس قدرت آمریکا^۲ (۲۰۰۱)، قدرت نرم: ابزار موفقیت در سیاست بین‌الملل^۳ و قدرت در عصر اطلاعات جهانی: از رئالیسم تا جهانی‌سازی^۴ (۲۰۰۴)، موضوع قدرت نرم و سخت راه مفصل، تعریف و تبیین کرده است. او قدرت نرم راه به طور خلاصه، این گونه معرفی می‌کند: «توانایی دستیابی [به اهداف و نتایج] مطلوب از طریق ایجاد جاذبه؛ نه از طریق اجبار یا تطمیع» (نای، ۱۳۸۷: ۲۵). او معتقد است قدرت پلیس، قدرت مالی و توانایی به کارگیری و استخدام افراد یا اخراج آن‌ها نمونه‌هایی ملموس از قدرت سخت هستند که می‌توان از آن به منظور واداشتن دیگران به تغییر وضعیت خود استفاده کرد. قدرت سخت به تشویق (هویج) و تهدید (چماق) متکی است. اما گاهی اوقات، می‌توان به نتایج دلخواه و مطلوب از طریق تعیین برنامه و جذب دیگران، بدون تهدید یا هویج مالی، دست یافت. این قدرت نرم است: دستیابی به نتایج مطلوب از راه جذب دیگران، نه از راه بهره‌گیری از محرک‌های مادی. مبنای این نوع از قدرت، انطباق و هماهنگ شدن با مردم است تا اجبار و اعمال زور بر آن‌ها. قدرت نرم، متکی است بر توانایی شکل دهی ترجیح دیگران برای خواستن آنچه مورد نظر شماست (Nye, 2004: 29).

در عرصه جنگ نرم - که صرفاً بر ایران متمرکز نیست و تنها در تقابل با کشور ما روی نداده - رسانه‌ها یکی از ستون‌های اصلی جنگ هستند. مشهور است که جوانان آلمانی که دیوار برلین را فرو ریختند، تی شرت‌هایی با آرم شبکه ام‌تی‌وی^۵ آمریکا پوشیده بودند، حتی رئیس «هیئت مدیره رادیو تلویزیون دولتی آمریکا (بی بی سی)»^۶ با قاطعیت تأکید می‌کرد: «این ام‌تی‌وی بود که دیوار برلین را فرو ریخت» (Fraser, 2008: 173). در این عرصه رسانه‌ها ذهن و دل مخاطبان بسیار گسترده‌ای را در کشورها و جوامع گوناگون هدف قرار می‌دهند تا بتوانند قدرت

1. Bound to Lead

2. Paradox of American Power

3. Soft Power: The Means of Success in World Politics

4. Power in The Global Information Age: From Realism to Globalisation

5. MTV

6. BBG

نرم گروه یا کشور رقیب یا دشمن را تضعیف کنند. اتفاقات قرن بیستم نشان داده است که برای این منظور، سینما و تلویزیون، اهمیت اساسی دارند و کشوری مانند آمریکا، که به جرئت می‌توان گفت قدرتمندترین و تأثیرگذارترین سینما را در جهان دارد، از سینما به مثابه یکی از اجزا قدرت نرم خود بهره برده است. هالیوود، به دلیل بهره‌گیری از نظام استودیویی، توانست به نوعی انبوه‌سازی در عرصه فیلم‌سازی دست یابد، دستاوردی که، به جز آمریکا، در معدود کشورهایی مانند هند شاهد آن بوده‌ایم. همچنین، هالیوود، به دلیل بهره‌گیری از فناوری برتر سینمایی و نیروهای حرفه‌ای و تمرکز بر گیشه، محصولاتی اغلب مخاطب‌پسند را تولید کرده است. اکنون همگان به این موضوع باور دارند که هالیوود سینمایی تجاری است و عمده تلاش آن بر حداکثر موفقیت گیشه متمرکز است. این رویکرد کاملاً منطقی است، چون عقلانیت ایجاب می‌کند که با برخورداری از امکانات، نیروها و فناوری مناسب برای تولید اثری سینمایی، سرمایه‌گذاری صورت گرفته بازده مالی در خوری نیز داشته باشد، مخصوصاً در نظام اقتصادی آمریکا که موضوع یارانه و حمایت‌های مالی مستقیم و امثال آن منتفی است. اما همه آنچه گفته شد، نافی این نیست که آثار هالیوود ایدئولوژی و بستر معرفتی خاصی داشته باشند. به نظر می‌رسد که زمینه جذاب فراهم آمده در سینمای هالیوود، بر اثر عناصر اشاره شده و برخی عوامل دیگر همچون ستارگان کم‌نظیر، این فرصت را در اختیار آمریکایی‌ها، به ویژه سینماگرانی که در اصطلاح مستقل محسوب نمی‌شوند و در زمره جریان غالب سینمای این کشورند، قرار داده است تا در موارد گسترده‌ای از هالیوود در جهت اهداف دیپلماسی آمریکا در قبال کشورهای مختلف بهره گیرند. همین روند در مقابل کشور ما و کلاً مسلمانان نیز رخ داده است.^۱ پس از انقلاب اسلامی ایران و به طور خاص پس از تسخیر سفارت آمریکا مشهور به لانه جاسوسی در ایران، سیاست آمریکا در قبال

۱. برای مطالعه بیشتر در خصوص نقش هالیوود در عرصه سیاست خارجی آمریکا، به کتاب *How Hollywood Project Foreign Policy* نوشته سالی توتمان و مقاله «هالیوود و جهان» نوشته توبی میلر، ترجمه سید علی مرزویان، مجله/رنگون، ش ۲۳، زمستان ۱۳۸۲ مراجعه کنید.

کشورمان، تغییری شگرف داشت. در سه دهه گذشته، به موازات تحولات سیاست خارجی امریکا در خصوص ایران، هالیوود نیز موضع تندتری در قبال ایران، اتخاذ کرده است. در خصوص اسلام و مسلمانان نیز، به ویژه پس از حوادث بسیار مشکوک یازده سپتامبر ۲۰۰۱، شاهد همین رویکرد بوده‌ایم. در این نوشتار، کوشش شده است تا ضمن بررسی چگونگی بازنمایی و تصویرپردازی از ایران و ایرانیان و اسلام و مسلمانان در هالیوود، برخی ریشه‌های تاریخی و نظری این گونه خاص بازنمایی نیز تبیین شود.

ناسپاسی است اگر در این مجال به دست آمده از بزرگوارانی که با همراهی‌ها و مساعدت‌های بی‌دریغ و بی‌چشمداشت خود، بنده را در اجرای این تحقیق یاری کرده‌اند، یاد نکنم. مسئولان مرکز تحقیقات صدا و سیما به ویژه آقایان علیرضا پویا، مجید ملکی تبار، جعفر عبدالملکی و محمد منصف پور که در طراحی این تحقیق مشارکت داشتند و بسیار باعلاقه و جدیت اجرای آن را پیگیری کردند، بسیار سپاسگزارم. در طول اجرای تحقیق جناب آقای دکتر سید جمال اکبرزاده جهرمی، در یافتن برخی منابع اساسی تحقیق و نیز راهنمایی در بهره‌گیری از مبانی نظری مناسب، مساعدت داشته‌اند که از ایشان تشکر و تقدیر می‌کنم.

خود را قدردان جناب آقای دکتر سید محمد مهدی زاده می‌دانم که علاوه بر بهره‌گیری از آثارشان برای غنای این تحقیق، راهنمایی‌ها و پیشنهادهای ارزنده ایشان، که زحمت نظارت را نیز بر عهده داشتند، سبب تقویت آن شد. از جناب آقای محمد سروی زرگر که ضمن راهنمایی بنده، در زمینه روش‌شناسی تحقیق، سخاوتمندانه، برخی از تحقیقات خود را برای بهره‌گیری در این مطالعه در اختیارم قرار دادند، ممنونم. همچنین، از سرکار خانم حمیده علی محمدی زارع، که زحمت حروفچینی متن تحقیق را به عهده داشتند و خانم شکوفه صمدی برای ویرایش آن سپاسگزارم. در نهایت از مسئولان پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات به ویژه دفتر نشر برای چاپ این اثر که برگزیده دوازدهمین جشنواره پژوهش فرهنگی سال بوده است، تقدیر می‌شود.